

SZIKSZAI MIHÁLY

A TERVDOKUMENTÁCIÓ, MINT IRATTÍPUS FORRÁSÉRTÉKE

GYŰJTŐTERÜLETI TAPASZTALATOK AZ MNL
JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI
LEVÉLTGÁRÁBAN

2013 őszén felkértek, hogy Nagykőrösön, a Pest Megyei Levéltár rendezvényén tartsak egy előadást. Előadásom a „Régi idők malmi Jász-Nagykun-Szolnok megyében „címet viselte, és megpróbáltam az egészet egy gazdaságtörténeti témában elhelyezni. Az igazi cél azonban az volt, hogy felhívjam a figyelmet a levéltárakban őrzött tervek, tervdokumentációk pótolhatatlan forrásértékére. Ezt előttem több levéltáros „elődöm” is megtette, de közülük is kiemelkedik *Réfi Oszkó Magdolna* „Műszaki tervdokumentumok az államosított építőiparban” című kiadványával, amely 1990-ben jelent meg.¹

De mit is nevezünk tervdokumentációknak? A történelem folyamán az emberiség épületek sokaságát emelte. A jelentősebb középületekről készültek tervek, de a közember a népi építészetben nem készített terveket. A generációkra átszálló tapasztalat vezette a népi mestereket. Szerencsénkre azonban az idők múlásával a tapasztalatot felváltotta az írásbeliség. Rajzokat szerkesztettek, melyeket tervdokumentációnak neveztek. Az építkezéshez költségvetések készültek, a kivitelezéshez külön leírást csatoltak. Lassan kialakult az építkezések menetrendje, amit már az ötlettől a megvalósulásig dokumentációk sora övezett. Az építész terveket szakképzett emberek (általában mérnökök) készítették, akik tanulmányaik során elsajátították az elődök által felhalmozott tudásanyagot. Ezeknek a tervdokumentációknak egy része közgyűjteménybe került és fontos forrásértékét képezi a művészettörténetnek, a gazdaságtörténetnek, a technikatörténetnek és más tudományágaknak is.

Mit is jelent tehát a műszaki terv napjainkban? Azoknak a terv iratoknak, tervrajzoknak és tervmellékleteknek az összessége, amelyek alapján a kivitelezéssel kapcsolatos szerződések megköthetők. A műszaki terveket azonban még jóváhagyták és engedélyezték. A két fogalom nem azonos, hiszen a jóváhagyás az építető nyilatkozata, amely szerint a tervezett létesítmény megfelelő. Az engedélyezés pedig a hatóság határozata, az építkezés megadására.

¹ RÉFI OSZKÓ MAGDOLNA: *Műszaki tervdokumentumok az államosított építőiparban*. Új Magyar Központi Levéltár, Bp., 1990. (Levéltári Módszertani Füzetek 9. Tervek és térképek levéltárainkban 2.)

Hogy is történt az építkezés hatósági elbírálása? Az eljárás folyamán az építési hatóság írásbeli döntést hozott, amit hatósági engedélynek nevezünk. Fajtái a vizsgált időszakban:

- terület felhasználási,
- elvi építési,
- építési,
- használatbavételi,
- bontási,
- fennmaradási engedélyek.

Az építési engedélyt formanyomtatvány kiállításával kellett kérni, amelyhez a következő mellékletek csatlakoztak:

- építtető jogosultságát igazoló okirat (pl. tulajdoni lap)
- helyszínrajz és térképmásolat
- engedélyezési műszaki tervdokumentációk (alaprajz, metszet, műszaki leírás, talajmechanikai szakvélemény)
- kerítés tervei
- bontás esetén műszaki leírás, alaprajz,

Ha az építkezés befejeződött használatbavételi engedélyt kellett kérni. 1950-től a tanácsrendeletek tartalmazták a használatbavételi engedélyezési eljárásra vonatkozó előírásokat.

Tervdokumentációk a következőképpen kerülhetnek a levéltárba. Teljes tervtári anyagok, magánszemélyek ajándéka, felszámolt állami vállalatok tervtárai, illetve ügyiratok melléklete.

Nézzük sorba ezeket! Teljes tervtári anyag kettő került be intézményünkbe a rendszerváltozást követően. Az egyik az AGROBER Szolnoki irodájának² teljes tervtára 1994-ben. Az átadott iratanyag lényegében tekercsekbe hajtott és tárolásra szánt pauszokat jelentett 1977-től 1992-ig. Az átadásra az AGROBER felszámolása miatt került sor. A pauszokat kb. két nap alatt kellett elszállítani, mivel az épületet értékesítették és kiürítették. Az első tárolási helye a levéltárunk által bérelt, egykori iktató helyiség volt a megyeházán. A szállítást az AGROBER gondnoka szervezte meg. Ez anynyit jelentett, hogy saját gépkocsijával, az apósa segítségével elszállította a terveket a megyeházára, ahol mi levéltárosok segítettünk nekik a lepakolásban. Az átvételkor összesen 3046 tekercset számoltunk meg és helyeztünk el. A pauszok még évekig ott maradtak, hiszen akkor még helyhiánnyal küszködtünk. Csak az új raktárépületünk 2002-es átadásával nyílt lehetőség arra, hogy az AGROBER teljes tervtárát átszállíthassuk intézményünk központi raktárába. Az átszállítást követően kezdtük el *Cseh Géza* kollégámmal a rendezést. Az átadáskor az AGROBER egy nagyon jól használható jegyzéket biztosított számunkra, amelyen feltüntették a tervek megnevezését, a rajzszámot, a tervezés évét. Pl.: Középtiszai Á.G. Bánhalma MGF-OB tip. szárító r.sz. 5156-16/72.

² Pontos megnevezése: AGROBER Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Tervező, Beruházási Vállalat Szolnoki Iroda

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat
Területfejlesztési Irodájának tervtára a rendezés után

Az egész tervtárat évenként különítették el, az adott éven belül a pauszokat dobozokban helyezték el, de más szétválogatásra nem került sor. Úgy döntöttünk, hogy az évenkénti sorrendet megtartjuk, mivel az átadó jegyzéken is így tüntették fel a terveket. A költözés során azonban a tervtár anyaga összekeveredett, ezért első lépésben évenként szétszedtük a pauszokat. A duplumokat kiválogattuk ezek nem kerültek már bele a tervtár anyagába. A munka során öt pausz tekercset kötöttünk egy-egy csomóba, az átadási jegyzék szerint haladva. Az egyedi azonosítót minden évben újrakezdte a jegyzék; ezt változatlanul hagytuk. A csomóknak folyamatos számozást adtunk. A munka végén 499 csomót alakítottunk ki.³

A pauszok évenkénti mennyisége a rendezés után:

1977: 172 pausz, 1978: 162 pausz, 1979: 182 pausz, 1980: 162 pausz,
1981: 249 pausz, 1982: 236 pausz, 1983: 277 pausz
1984: 200 pausz, 1985: 191 pausz, 1986: 252 pausz, 1987: 225 pausz,
1988: 274 pausz, 1989: 92 pausz, 1990: 10 pausz, 1991: 4 pausz
1992: 5 pausz

A másik teljes tervtári iratanyag a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Területfejlesztési Irodájának tervtára. 2013-ban adta át a megyei önkormányzat az iratanya-

³ MNL JNSZML XXIX. 464. AGROBER Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Tervező, Beruházási Vállalat Szolnoki Iroda Tervtára

got, amely az 1955-től 2004-ig terjedő időszakban keletkezett tervdokumentációkat, rendezési terveket, térképeket, tanulmányokat tartalmazott összesen 88,74 ifm terjedelemben. Átadtak még 14 db lemezszekrényt a bennük lévő felmérési alaptérképekkel. A térképszekrényeket szabályosan megjelölték az ábécé betűivel. (A-N) Minden szekrényben nyolc fiók volt, ahol a települések alfabetikus rendjében lefele haladva helyezték el a térképeket. (Abádszalók–Tiszavárkony).

A tervtár rövid történetéről annyit, hogy ezeket a terveket valamikor a Szolnok Megyei Tanács székházában kezdték el gyűjteni a műszaki osztály mérnökei. Azután egy tervtárat alakítottak ki a székház tetőterében, ahol zárható lemezszekrényekben őrizték a terveket. Alkalmaztak egy tervtárost is, aki rendszerezte az anyagot és a megyei tanács tisztviselőinek kérésére kikereste, illetve szabályszerű átadás-átvétel keretében adta át és vette vissza a dokumentumokat. A rendszerváltás természetesen átalakította az egészet: a megyei tanácsból megyei önkormányzat lett, a tervtárosi állást megszüntették, a tervtár pedig a megyei önkormányzat területfejlesztési irodájának kezelésébe került.

Még a 1990-es évek elején megkeresett az akkori megyei főépítész, és kérte segítségünket a tervtár rendbetételéhez. A helyszínen tanácsot adva, a közreműködésünkkel alakították ki a tervtárat. A lényeg a következő volt: mivel lemezszekrényekben helyezték el a terveket, először a szekrények sorrendjében kezdtük el a rendezést. A duplumokat kiszedtük, és minden terv egyedi azonosítót kapott. A 8/D-36/1 pl. azt jelentette, hogy a 8. számú szekrényben a D polcon a 36. számú tervcsomag 1. számú terve található.

A tervtár eredeti tagolása a mérnöki munkát tükrözte.⁴ A legnagyobb mennyiséget a településrendezési tervek tették ki. Külön csoportot hoztak létre a műszaki létesítmények terveinek. Itt három nagyobb csoportot alakítottak ki: 1. Vízellátás, csatornázás, 2. Forgalmi térképek, 3. Közlekedési tervek.

Végül voltak az ún. Egyedi tervek. Ide kerültek a megyei intézmények (pl. megyei könyvtár, megyei kórház tervdokumentációi). Külön csoportot képeztek a különböző tanulmányok, építészeti kéziratok.

Miután beszállították a tervtár anyagát a levéltárba, elkezdtük a rendezést. Az átadott EXCELL táblázatos segédlet itt is felhasználhatónak bizonyult. A rendezést kolléganőim *Szabóné Maslowski Madlen* és *Mákos Judit* végezték.

Az anyagot a rendezést követően a XXXVI. fond főcsoportnál a 2 fondhoz soroltuk be a következő állagok kialakításával.

- a) Terület és településrendezési tervek
- b) Műszaki létesítmények tervei
- c) Megyei főépítész iratai
- d) Alaptérképek, rendezési tervek
- e) Eredeti jegyzékben nem szereplő tervek, iratok
- f) Települések törzskönyvei

⁴ A tervtárat a 20/1971. ÉVM utasítás alapján hozták létre. Ennek 1. sz. utasítása közli az ún. szakági jelöléseket.

XXXV I.	2. fond: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Tervtárának iratai					
Fondfőcsoport	Fond	Dobozsz.	Állag	Cím	Évkör	
XXXV I.	2.	1	a	Terület- és településrendezési tervek		16/A-1/1

A rendezés végén a teljes iratmennyiség 66,72 ifm lett.⁵

Az eredeti EXCELL segédlet felhasználásával a következő oszlopokat alakítottuk ki: fond főcsoport, fond, doboz szám, állag, cím évkör, jelzet.

Nem teljes tervtári anyag a megyében valaha működött Szolnok Megyei Állami Építőipari Vállalat tervtárának anyaga. Ez a XXIX. fond főcsoport 21 sz. fondjában helyeztük el két állagra bontva. A „h” állagba a tervdokumentációk kerültek, az „i” állagba pedig a pauszok. A munka során 524 db pauszt dolgoztunk fel.⁶

Nem sikerült átvenni viszont a volt Szolnok Megyei Tanács Tervező Intézetének tervtárát. Ezt az intézetet közvetlenül a rendszerváltást követő években számolták fel. Mivel azonban az átmeneti időszakban történt, tehát a bíróságnak nem kellett a levéltárak felé jelezni a megszűnt gazdálkodó egységeket, így nem is tudtuk, hogy mi lett a tervező intézet irataival. Később kiderült, a felszámoló a levéltár értesítése nélkül egy magánszemélynek adta át a teljes tervtári anyagot, vélhetően a busás anyagi haszon reményében.

Tervdokumentációk bekerülhetnek a levéltárba ajándékozás révén is. Itt csak a szolnoki Kádár cukrászda terveit említeném meg, amit a család leszármazottja *Kádár György* adott át intézményünknek. Annak idején még a sajtó is közölte ezeket az új terveket, hiszen a város egyik legismertebb cukrász családjának a történetével kapcsolatban kerültek be újabb források.⁷

A tervdokumentációk szinte önként adják magukat, hogy kiállításokhoz felhasználjuk őket. A 2015-ben megnyitott új kiállításunkhoz, amely a „Képek Szolnok város történetéből” címet viseli, több, a város épületeivel kapcsolatos tervet, látványtervet is felhasználtunk.

⁵ MNL JNSZML XXXVI. 2. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Tervtára

⁶ MNL JNSZML XXIX. 21. Szolnok Megyei Építőipari Vállalat ir.

⁷ MNL JNSZML XIII. 6. A szolnoki Kádár család iratai. Kádár György úr öt tervdokumentációt adott át. A terveken a következő megnevezés olvasható: „Tekintetes Kádár Kálmán Úr és neje kétemeletes bérház építkezése Szolnokon”. Négy terv 1911 decemberében készült, az ötödik később 1912 májusában. A tervek készítője Volentik Géza építész.

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat
Területfejlesztési Irodájának tervtára a) állag

Szándékosan az utolsó helyre hagytam a hatósági munka során keletkezett tervdokumentációkat. Itt kizárólag a helyi építésügyi hatóság (a volt tanácsok) munkája során keletkezett építésügyi tervdokumentációkkal szeretnék foglalkozni.

A tanácsi időszak alatt az 1973-ig keletkezett építési ügyeket és a terveket nem lehetett selejtezni.

A 8/1973 MTTH rend. egyértelműen maradandónak értékelte és levéltári átadásra kötelezte az építési engedély során benyújtott tervdokumentációkat. Ez volt a 24E0 jel.

A 2/1984 MTTH utasítás azonban az építési tervdokumentációkat 25E4 jelre tette, tehát megengedte, hogy ezeket a terveket 15 év után selejtezzék. Akkor még nem gondolták, ez mekkora problémát okozhat! Feltehetően azt kívánták elérni, hogy a levéltárakba ne kerüljön be a hatalmas mennyiségű tervdokumentáció. A rendszerváltást követően hamar kiderült, hogy ez az irattári terv nem használható. A kárpótlás, a földkiadás, a hitelélet beindulása következtében nem voltak olyan tételszámok, ahová ezeket az ügyeket be tudták volna sorolni. Nem is lehettek, hiszen ha valakinek 1984-ben eszébe jut a kárpótlás vagy a termelőszövetkezetek és a vállalatok megszűnése, legjobb esetben csak eltávolították volna a munkahelyéről. A 2/1984 MTTH utasítás tehát már a 1990-es évek elején elavultnak számított, ennek ellenére még az önkormányzatok vagy tíz éven keresztül kénytelenek voltak használni.

A tervdokumentációkat már a kilencvenes évek elejétől kéri az ügyfelek. A 25E4 jelű iratokkal szerencsére még selejtezésük előtt elkezdünk foglalkozni. Az önkormány-

zatok is jelezték: valami nincs rendben ezzel a jellel, mert náluk is keresték a régi terveket. Az építészeti iratok selejtezését azután egy igazgatói körlevéllel leállítottuk.

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Területfejlesztési Irodájának tervtára b) állag

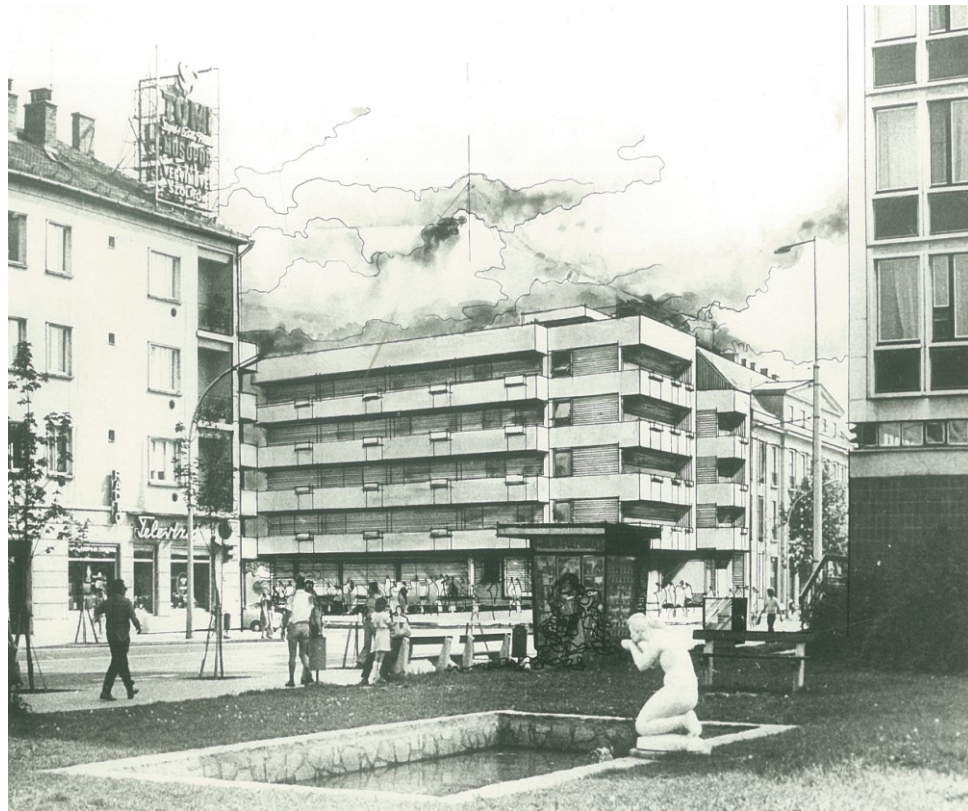
Volt néhány eset, amikor a jegyző vitába szállt velem, mivel magasabb rendűnek ítélte a korabeli tanácsi utasítást a levéltár igazgató körlevelénél. Volt, ahol egy félórán keresztül magyaráztam a jegyzőnőnek miért kell megtartani a tervdokumentációkat. Ezen esetekben nem voltak partnerek a hivatal vezetői, de a dolgok megoldódtak.

A hivatalnál dolgozó építész kollégák is segítettek a tervek megmentésében! A tanácsoknál kiemelték az iratokból a tervdokumentációkat és nem helyezték vissza, hanem külön helyen gyűjtötték. Volt, ahol pánccs szekrényben tartották. Ennek ugyan meglett a hátránya, hogy rajtuk kívül nem sokan tudták hol vannak a tervek, de legalább nem lettek selejtezve. Viszont volt olyan hely is, ahol az építész kolléga, amikor elment (munkahelyet változtatott, nyugdíjba vonult) minden tervdokumentációt leadott az irattárba. Ezekkel a tervekkel keveset tudtak/tudnak kezdeni az ott dolgozó irattárkezelők, így általában szólnak a levéltárosoknak, hogy mi legyen a teendő.

Ha visszakerülnek az iratok közé, még mindig fennáll a veszélye, hogy kiselejtezzik. Járhatóbb útnak tűnik, hogy javasoljuk egy tervtár kialakítását.⁸ Egyik megyebeli kistele-

⁸ A tervtárak kialakításának a 20/1971 ÉVM utasítással megvan a jogszabályi alapja, de nem minden önkormányzatnál található meg. Elsősorban ott hoztak létre tervtárakat, ahol a település elsőfokú építési hatóság volt. A tervtárak kialakítása is változó formákban történt. Az általánosan elterjedt, hogy a magánházak terveit külön elhelyezik helyrajzi szám szerint, az ún. „szakági terveket” megint külön gyűjtik.

pülésen a jegyzőnő segítséget kért, mivel az építész előadó elment nyugdíjba. Nyugdíjazása előtt mindent megígért: rendbe rakja a tervdokumentációkat, segédletet készít hozzá. A valóságban ez úgy zajlott le, hogy az építész levitte a terveket az irattárba, azután elment nyugdíjba, de bejárt mindennap és órákat beszélgetett

Példa a kiállításra elhelyezett fényképre. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat Területfejlesztési Irodájának tervtárban található fénykép, amely Szolnok ún. „Centrum” sarok beépítési elképzelését mutatja 1989-ben

Az utóbbinál találhatóak a közműtervek, utak és egyéb létesítmények tervei. A legtöbb tervtár azonban nem használ külön segédletet, így a tervdokumentációk visszakeresése időigényes folyamat. Az utóbbi időben megjelent a „digitális tervtár” is. Ezt egyik önkormányzatnál tanulmányoztuk. A tervtárban található építési iratokat digitalizálták, 1976-tól 2012-ig. A munkálatok során digitalizálták az A3-as méretnél kisebb terveket, az építési engedélyeket, a használatbavételi engedélyeket, szakvéleményeket, nyilatkozatokat, telekkönyvi szemléket, levelezéseket. A digitalizált anyaghoz EXCELL formátumban segédlet is készült, amely alapján bármelyik másolatot és az eredeti iratot is visszakéreshetjük. A segédlet tartalmazza az építető nevét, az építkezés helyét, a helyrajzi számot és az iktatószámot.

kolléganőivel. Csak a tervtár nem alakult! Fél év elteltével a jegyzőnő megunt a dolgot, és segítséget kért a tervtár kialakításához. A tanácsadás során kialakítottuk a tervtárat és egyszerű EXCELL táblázat segítségével segédletet készítettünk hozzá. Már kaptunk visszajelzést, hogy jó munkát végeztünk, mert a régi terveket is megtalálják. Bizonyos terveknek, amelyek a magyar kultúra történetéhez tartoznak, feltétlenül közlévtárban a helyük. Természetesen egy előzetes értékhatár vizsgálat után, ehhez viszont jó támpontot ad a most befejezett projekt a műszaki iratok értékeléséről.⁹

(A fényképeket *Mészárosné Csók Zsuzsanna* készítette.)

ELŐKERÜLT VÁCLAV HAVEL BÖRTÖNNAPLÓJA

Megtalálták *Václav Havel* volt cseh emberi jogi aktivista, későbbi csehszlovák, illetve cseh köztársasági elnök naplóját, amelyet első bebörtönzése idején 1977-ben vezetett a prágai Ruzyne börtönben. Az értékes dokumentumot *Zdenek Urbánek* cseh író és műfordító hagyatékában találta meg unokája.

Václav Havel a Charta 77 elnevezésű csehszlovák ellenzéki emberi jogi kiáltvány 1977 januári nyugati publikálása után került néhány társával együtt vizsgálati fogságba. A dokumentumban több tucatnyi korabeli ellenzéki cseh aktivista az emberi jogok betartását kérte számon a csehszlovák szocialista rendszer vezető képviselőitől. Az akkori csehszlovák szocialista rendszer a chartásokat ellenségnek nyilvánította és folyamatosan zaklatta, üldözte őket.

Havel januártól májusig volt a Ruzyne börtön lakója, és eddig ismeretlen naplójába rövid jegyzetek formájában rendszeresen beírta napi feladatait, jövőbeni terveit és számos ötletét, gondolatát is rögzítette. A prágai sajtó szerint a naplóban sok olyan rövid megjegyzés is van, amely általában nem jellemezte Václav Havelt. Az értékes dokumentumot *Zdenek Urbánek* cseh író és műfordító hagyatékában találta meg unokája, David Dusek. Az Urbánek család korábban szoros kapcsolatokat ápolt a szocialista rendszer ellenkével, Václav Havel és felesége, Olga közeli barátjuknak számított.

„A naplóról nem tudtam. Régi dobozokban kotorászva leltem meg, és először azt hittem, hogy a nagyapámé. Az ő, illetve Václav Havel írása nagyon basonlított egymásra. Csak amikor beleolvastam a jegyzetekbe, jöttem rá arra, hogy mit is tartok a kezemben” - mondta *David Dusek* a *Lidové Noviny* című cseh napilapnak. Nem tudni, hogyan került Václav Havel börtönnaplója *Zdenek Urbánek*hez. Az értékes dokumentumot ősszel jelenteti meg a prágai Václav Havel Könyvtár.

⁹ Itt szeretnék köszönetet mondani a munkámhoz nyújtott segítségért a következő önkormányzatoknak és tisztségviselőink: Jászladányban Lovász Imre jegyző úrnak és Lóczy István aljegyző úrnak, Jászfényszaron dr. Voller Erika jegyző asszonynak, Pusztamonostoron Sári Ferenc polgármester úrnak, Kunmadarason dr. Vincze Anita jegyző asszonynak, Kunszentmártonban dr. Hoffmann Zsolt jegyző úrnak, dr. Péter Zsuzsanna aljegyző asszonynak és Bistyei Attila iratkezelő úrnak, Tiszajenőn Gyapjasné Sepsi Erzsébet jegyző asszonynak, Rákóczi falvával pedig Török István jegyző úrnak.